

RELIGIJSKO U RJEČNIKU HRVATSKOGA JEZIKA

Petar Bašić

(Svršetak)

Za klerik se daje tumačenje: “sjemeništarcac, student bogoslovije; bogoslov”. U razgovornom jeziku sjemeništarcem se redovito zove svećenički kandidat koji još pohađa srednju školu, a bogoslovom svećenički kandidat koji studira teologiju. A klerici su, u vlastitom značenju riječi, samo pripadnici klera, a kler sačinjavaju biskupi, prezbiteri i đakoni. Natuknicu *klerni* treba izostaviti – danas je ta riječ nepoznata i izvan uporabe.

Kloštar danas ne znači samostan, a ni klaustar, osim možda kao vrlo ograničen regionalizam.

Iz *konfesija*, *konfesijski*, *konfesionalni* upućuje se na *vjera*, *vjerski*, no i te su riječi katkada potrebne, npr. u pojmu konfesionalni vjeronauk, koji se ne može drukčije izreći.

Za konventualce (*konventualci*) kaže se da su “ogranak franjevacca koji nose bradu i crni habit”. Nošenje brade nekoć je bilo obilježje kapucina, ali ni njih, pogotovo danas, ne valja po tome definirati.

Krstionica ne služi za svetu vodu “za križanje pri ulasku u crkvu i izlasku iz nje” (za to služi škropionica, i to je rečeno pod tom natuknicom).

Uz *laik* i izvedenice ima mnogo toga što nije dobro. U vezi s *1 a*) treba reći da redovnik nesvećenik nije laik, nego redovnik; značenje pod 2 (čovjek koji nije upućen u što; nestručnjak) treba izbjegavati, ono u svakom slučaju pripada razgovornom jeziku; za “*laički*” je dosta reći “koji se odnosi na laike”; umjesto *laička država* treba reći građanska država; sadržaju pojma *laicizacija* ne daju svi jezici isto značenje. Zato je taj pojam vrlo teško definirati.

Lauda se pod *1 b*) tumači vrlo zagonetno: “pjevani drugi dio časoslova”. Uostalom, sav sadržaj toga članka spada više u vrlo specijalizirani stručni rječnik nego u općejezični.

Limb je pod br. 2 opisan vrlo neprimjereno: “mjesto gdje se nalaze duše onih koji su bez svoje krivnje isključeni iz raja – nekrštena djeca”. Crkveno učiteljstvo nije svečano definiralo limb, a katolički su ga teolozi različito pokušavali definirati. Znakovito je da se u sadašnjem Katekizmu Katoličke crkve taj pojam i ne spominje.

Primjeri pod *metropoljski* (metropoljska knjižnica, zbirka, arhiv) ne postoje jer ne postoji ni metropolija kao upravna jedinica. U Zagrebu postoji Metropolitana, tj. metropolitanska knjižnica.

Milosrdnica se definira kao “redovnica koja pomaže bolesnicima” i navodi se primjer: *sestra milosrdnica*. Tako se međutim ne zove bilo koja redovnica

“koja pomaže bolesnicima”, nego redovnica točno određene družbe (ali samo u razgovornom jeziku).

U natuknici *miserere* ima mnogo zbrke. Evo cijeloga članka: “**miserere** (mizèrere [!]) (lat) *glaz* solistička ili višeglasna skladba u zapadnoj liturgiji na početne riječi 50. psalma koja se pjeva u misi za mrtve ili uoči triju posljednjih dana Velikoga tjedna pred Uskrs”. Samo nekoliko napomena. U zagradi je vrlo neobičan naglasak. “Miserere” nije skladba na početne riječi psalma, nego se samo zove po prvoj latinskoj riječi psalma, a tekst je uvijek ili cijeli psalam ili njegov dio. Nije dobro reći solistička ili višeglasna, nego treba: jednoglasna ili višeglasna skladba. Liturgijska uporaba opisana je pogriješno: taj se psalam ne upotrebljava kako je tu rečeno, a uporaba je vrlo raznolika i nema određenih pravila. Nije potrebno reći Veliki tjedan *pred Uskrs* jer se zna što je Veliki tjedan (toga pojma međutim nema u RHJ!).

Pod natuknicom *misterij 1 a)* treba izostaviti “sveta, tajanstvena svetost”; uz *1 c)* – misterij nije obred.

U natuknici *moći*² izričaj “mogao bi se pričestiti = biti natašte” nije danas razumljiv. Danas je euharistijski post sveden na minimum (jedan sat prije pričesti) pa bi se taj izričaj prije shvatio u značenju “biti bez grijeha” nego “biti natašte”. I izričaj “kasno je doći popodne na misu” (pod *kasno*) mogao je biti razumljiv dok je misa bila samo ujutro, no danas su mise jednako uobičajene u popodnevnom i večernjim satima.

Iz natuknice *monaštvo* upućuje se na *redovništvo*. To međutim nisu isto značnice, monaštvo je poseban tip redovničkog života.

Za *nevjernik* značenja su jako razgranata, ali je to učinjeno vrlo proizvoljno i mnogo je netočnoga. Pod *2 a)* kaže se npr.: “čovjek koji ne pripada kršćanstvu; poganin” – danas vjerojatno nijedan kršćanin ne će tako nazvati pripadnika nekršćanske vjere.

U natuknici *nóna*² navedena je etimološka odrednica *tal*, a treba *lat*. Naglasak treba biti različit nego u *nóna*¹: *nóna*.

Općinstvo svetih (pod *općinstvo*) mnogo je šire od “svi sveci u Katoličkoj crkvi” – uključuje sve članove Crkve, žive i preminule.

Od “otac” množina je oci (pod *otac*) i otci (pod *crkveni*).

Palij ne nose svi biskupi nego samo nadbiskupi metropoliti.

Od *papski* upućuje se na *papinski*, no možda je taj oblik mogao ostati barem u izričaju “biti papskiji od pape” – umjesto toga RHJ donosi kao izričaj “biti veći katolik od pape” (pod *papa*), no to djeluje više kao tumačenje nego kao izričaj.

U natuknici *pasija* nakon odrednice *kršć* kaže se da je to muka, stradanje. U tom se značenju međutim ta riječ ne upotrebljava. Ne može se reći ni *pasija* po Ivanu, kako glasi primjer u br. 2.

Za *pater* navodi se genitiv množine (*pâtērā*). Genitiv jednine bio bi, u skladu s time, *pâtera*. Takav se genitiv sve češće čuje, ali su ga jezični savjetodavci dosad proglašivali nepravilnim. RHJ ima i posebnu natuknicu *patar* (!), s genitivom *pâtra* i mn. *pâtri*. Nitko međutim preporučujući genitiv jednine *patra* nije shvaćao da je to od *patar*, nego od *pater*. Genitivni oblik *patra* logičniji je od oblika *patera* jer se i u latinskome “e” iz nastavka gubi u kosim padežima: *pater*, *patris*. U hrvatskom je nepostojano “e” rijetko, ali ga ipak ima: Čakovec, Čakovca. Ipak ostaje određeni problem sklanjanja riječi koje su zadržale oblik jezika iz kojega su došle. Vjerojatno je to bio razlog što je RHJ uz *pater* uveo i oblik *patar*.

U natuknici *Pepelnica* (Čista srijeda) spominje se i pepelnica, “posudica za stresanje duhanskoga pepela; pepeljara”. Hrvatskih potvrda za pepelnicu u tome značenju nisam našao, ali ako bi ih i bilo, trebalo bi za to značenje preporučiti pepeljaru. Nije dobro za isti pojam imati dvije riječi, pogotovo kad jedna od njih znači i što drugo (Pepelnica).

Čestica *pobogu* definira se pod br. 1 kao “rječca za pojačavanje čuđenja, dokazivanja: *što to radiš, pobogu*”, a pod br. 2 daje joj se značenje “po Bogu, po zajedničkom Bogu: *pobogu brat, pobogu braća*”. Nije međutim razumljivo gdje bi se moglo upotrijebiti to pod brojem 2. Pitanje “Što to radiš, pobogu brate” možemo uputiti bilo komu jer to može biti samo “pojačavanje čuđenja, dokazivanja”, a nipošto ne upućuje na pripadnost istoj vjeri.

Riječ *poganin* trebalo bi dodatno proučiti: u kojem se duhovno-kulturnom ozračju pojavljuje, kako se upotrebljavala u prošlosti, njezina uporaba u drugim jezicima, što s njome danas... U vezi s uporabom u RHJ: u pridjevu *pogan*² sve pod br. 4 treba izostaviti: “pogano čeljade” ne znači bezbožno, nekršteno čeljade.

Pokatoličiti može značiti samo “učiniti katolikom”, a ne “pokrstiti u katoličkoj [!] crkvi, učiniti katoličkim”. U Katoličkoj se crkvi ne krsti iznova tko je kršten drugdje. U primjerima se navodi “pokatoličiti koga” i “pokatoličiti što” – nije jasno što bi neživo moglo biti pokatoličeno.

U natuknici *pomast* za “posljednja pomast” tumači se da je to “sakrament bolesničkog pomazanja svetim uljem prije smrti”. Tu je trebalo uputiti na pravi naziv sakramenta, ali on u RHJ ne dolazi kao posebna natuknica, nego samo u nabrojanju sakramenata u natuknici *sakrament*: bolesničko pomazanje. Taj je naziv trebalo staviti i u natuknici *pomazanje*, gdje se pomazanje samo općenito tumači: “mazanje svetim uljem kao znak sakramentalnoga posvećenja”. Sakrament bolesničkog pomazanja ne spominje se ni u natuknici *pomazati*. Tu se pod br. 4 kaže: “*kat* obaviti obred pomazanja pred smrt: pomazati bolesnika” – takav je opis vrlo neodređen i necjelovit. Precizacije “prije smrti” i “pred smrt” nisu potrebne jer taj sakrament mogu primiti svi teško bolesni.

Za *pontifikat* se navode hrvatske riječi papinstvo i papovanje. Papovanje je neobična i uz papinstvo danas nepotrebna riječ, a ne dolazi kao posebna natuknica.

Pop se navodi kao stilski neutralna riječ za pravoslavnoga svećenika, a njome se tumači i pravoslavni pojam *paroh*. U katoličkoj uporabi to nije stilski neutralna riječ ni za pravoslavne svećenike (isto vrijedi i za *popadija*). Pod br. 4 govori se o toj riječi u pogrdnom značenju (*govori kao svaki pop*); pogrdno značenje ima međutim i uporaba pod br. 3 (*pozvati popa u kuću...*) pa ta dva broja treba spojiti. Riječ *pop* navedena je, neopravdano, bez stilskog obilježja i u natuknici *pravoslavni* te natuknica *zapopiti*.

Glagol *popovati* tumači se sa “obavljati pastoralnu službu, biti pastoralni svećenik”, i navodi se primjer: *popovati u raznim župama*. Takvo što može se napisati samo u pogrdnom značenju. Značenje pod 2 točnije je (*pogr* govoriti kao pop...; moralizirati), ali je tu možda umjesto *pogr* trebalo staviti *pren* (u prenesenom značenju).

U *povečerje 1* zabunom je stavljeno *pravosl* umjesto *kat*.

Pod *pozdrav*: “Anđeoski pozdrav” nije Angelus, nego molitva “Zdravo Marijo”. Pod *pozdravljenje* se pak ne spominje Angelus, ali ono što se tamo opisuje, upravo je Angelus.

Pod *pravoslavlje* navodi se nespretan primjer: pravoslavni obred (takav naziv ne postoji i nema smisla).

U tumačenju natuknice *pravovjerman*, *pravovjerje* neprimjereno su upotrijebljene riječi *fundamentalan* (u primjeru pak: fundamentarni!), *fundamentalist*, *fundamentalizam*, a njih nema kao posebnih natuknica.

U natuknici *predestinacija* navodi se prevedenica *predodredba*, koje nema među natuknicama. Uobičajena je prevedenica *predodređenje* (ni nje nema među natuknicama).

Uz *presvet* navodi se i primjer “presveta Katolička crkva”, što se ne upotrebljava i bilo bi jako neobično.

Iz *preteča* se upućuje na *prethodnik*, međutim za Ivana Krstitelja se primjerice ne može reći da je Isusov prethodnik, nego samo preteča.

Pod *psalamski* primjer je loše izabran: psalamski ritam (kakav je to ritam?).

Nezgrapnostima u natuknici *rimokatolički* ne treba se čuditi jer o tome ima mnogo nedoumica i u stručnim krugovima u Katoličkoj crkvi. U rječničkom članku definira se Rimokatolička crkva kao “katolička crkva rimskoga obreda”. Takva institucija ne postoji ni u upravnom ni u bilo kojem drugom pogledu. Po istoj logici moglo bi se reći “katolička crkva zairskog obreda” – zairski obred uistinu postoji, ali ne i crkva koja bi se tako zvala. Još su manje logični primjeri: *rimokatolički svetac*, *rimokatolički obred* (premda se u definiciji govori o “rimskom obredu”), *rimokatolički blagdan*. Nezgrapno je reći da je *rimokatolik* “katolik rimokatoličkoga crkvenog obreda”, dosta je reći “katolik rimskog obreda”.

Za *sakralni* se kaže da znači “sveti, posvećeni”. Bolje bi bilo reći “koji se odnosi na sveto” (inače bi i sveta glazba bila “sveta, posvećena”, a to nije).

Pod *sakrament* susrećemo “Presveti Oltarni [!] sakrament”. Premda u drugim slučajevima može biti bolje oltarni (oltarna ploča, slika...), ovdje se kaže Oltarski upravo radi razlikovanja, no RHJ u tome nije dosljedan: u natuknici *oltarski* upućuje se na *oltarni*, a u natuknici *ikonostas* upotrebljava oblik *oltarski*.

Jako je neobična riječ *sakramentski* u značenju “jako, snažno” (“udariti sakramentski”). Je li tko tu riječ u tom značenju zaista upotrijebio? Ako i jest, samim time ne znači da je ona dobra i potrebna.

Samostan je zajednica redovnika *ili* redovnica, a ne “redovnika i redovnica”. Neobično bi bilo u nazivu “samostan časnih sestara karmelićanki”, obično je “samostan sestara...”

U natuknici *sekularni 1* dosta je bilo reći “svjetovni”, nepotrebno je “ne-crkveni”.

Kao i mnogi drugi danas, i RHJ ima oblik *skrupula*. No nije jasno kako se ta riječ u tom obliku raširila (AR ima skrupul/škrupul). K nama je došla zasigurno iz latinskoga jer je u crkvenom govoru najraširenija. Od latinskoga *scrupulus* u hrvatskom se očekuje *skrupul* (tako je u crkvenom govoru).

Čista srijeda (pod *srijeda*) nije “početak korizmenog posta”, nego korizme. Za korizmu se dalje kaže (pod *korizma*) “četrdeset dana posta i pokore” prije Uskrsa, što je danas vrlo daleko od stvarnosti.

U natuknici *svećenik* ima mnogo propusta koji su se mogli lako izbjeći. Pod br. 1 kaže se: “Katolički službenik koji je primio sakrament reda, koji mu nalaže obavljanje službe Božje.” Ako bi se baš htjelo reći precizno, to i nije posve točno jer i đakon prima sakrament reda, a nije svećenik. Onaj dodatak “koji mu nalaže...” sasvim je nepotreban, oslabljuje definiciju i čini je manje točnom. Pod br. 2 kaže se: “Službenik koji obavlja službu Božju u drugim kršćanskim crkvama, monotestičkim vjerama”, i navode se primjeri: *protestantski s.*, *budistički s.* Tu je problema još više nego pod br. 1: najprije, ako se žele stvarati podjele unutar kršćanstva s obzirom na taj pojam, onda nipošto ne ide katolicizam na jednu stranu, a druge kršćanske crkve na drugu (u tome su Katoličkoj crkvi pravoslavne crkve mnogo bliže nego protestantske); nije jasno zašto se spominju monoteističke vjere jer svećenike imaju i politeističke vjere. Budisti pak nemaju svećeništva pa nije dobar primjer: *budistički s.* Ni islam nema pojma svećeništva pa nije dobro reći da je hodža (pod *hodža*) muslimanski svećenik.

Pod *obrednik 3* stoji: “svećenik koji obavlja neki obred”, što nije točno: obrednik je danas samo knjiga. U natuknici *duhovnik* treba izostaviti br. 1: duhovnik nije svećenik uopće, nego samo ono što je rečeno u br. 2. S time treba uskladiti i natuknicu *duhovnički* (ne postoji “duhovnički red”) i *duhovništvo*

(izostaviti “svećenstvo”). Za svjetovnog svećenika (pod *sekularni*) treba reći “svećenik [a ne: duhovnik] koji nije redovnik, nego biskupijski svećenik” (ni-pošto “svećenik svjetovnjak”!).

U natuknici *svet* i izvedenicama ima mnogo nesigurnosti. Pod *svet* primjer “voditi sveti život” trebao bi glasiti “voditi svet život” (tj. živjeti sveto); za *svetac* donosi se G *sveca*, mn *sveci*, a pod *svetački* nalazimo izraz “koji se odnosi na svetce”. Za riječ *svetak* može se pitati je li ona danas potrebna osim u izričaju “petkom i svetkom”. Pod *sveti* imamo najprije onoga “kojega je Crkva proglasila svetcem”, zatim onoga “koji je crkva [!] posvetila”, i navode se primjeri: *sveto mjesto, sveta voda, sveto ulje*. Tu je već problem: ne može se usporedo staviti voda i ulje jer je to što Crkva na njima čini bitno različito (blagoslov vode i posveta ulja); pod *svetica* nalazimo izričaj “svetci i sveticе Božje” (pod *svetac* je bilo “sveci”).

Glagol *svetiti* danas ne znači to što je o njemu rečeno. “Svetiti koga” ne znači “proglasiti svetim”, nego treba reći upravo tako: proglasiti svetim. Nije dobro reći svetiti crkvu, vodu, ulje, groblje. To su međusobno vrlo različiti čini i treba upotrijebiti odgovarajuću riječ: za crkvu i ulje kaže se obaviti posvetu (premda su i ta dva pojma u latinskom različita: *dedicatio* za crkvu i *consecratio* za ulje), a za vodu i groblje upotrebljava se riječ blagoslov.

U natuknici *svetohranište* stavljen je kao sinonim *tabernakul*, ali su ipak te dvije natuknice opisane podosta različito, svaka s vlastitim nedostacima. Evo kako je opisan tabernakul: “**tabernakul** (lat.) m **kat 1**. ormarić nad središtem oltara u kojem se čuva euharistija, monstranca i kalež s hostijama; svetohranište **2**. *voj pov* vojni šator u antičkom Rimu”.

Najprije što se tiče značenja u katoličkoj uporabi (br. 1): kad se kaže “ormarić nad središtem oltara”, zamišlja se crkvena građevina uređena na način kako se danas ne uređuje, naime s oltarom okrenutim prema zidu, suprotno od naroda. U takvom uređenju tabernakul je najčešće bio i postavljen onako kako se ovdje kaže. No danas se to može susresti još jedino gdje je starinski oltar imao umjetničku vrijednost pa zbog toga nije uklonjen iz crkve. Ali i u tom slučaju u crkvi redovito ima glavni oltar smješten po današnjim liturgijskim pravilima, a tabernakul ni tada nije nužno vezan za starinski oltar. Zato je navedenu precizaciju trebalo izbjeći kako bi definicija obuhvatila sve slučajeve. Moglo se reći: “ormarić u crkvi u kojemu...” Monstranci (bolje: pokaznici) nije mjesto u tabernakulu, a hostije se ne čuvaju u kaležu, nego u ciboriju. Što pak znači da se u tabernakulu čuva *euharistija i hostije*? To su u ovom značenju sinonimi i moglo se reći jedno ili drugo. Za monstrancu se daje i tumačenje: pokaznica, svetotajstvo. “Svetotajstvo” ni u kom slučaju nije isto što i pokaznica, to je sasvim drugi pojam (“svetotajstvo” ne dolazi kao posebna natuknica!). I pod *pokaznica* dolaze kao sinonimi monstranca i svetotajstvo! Za

tabernakul je bilo dosta reći pod 1: "svetohranište", a ono se na svome mjestu opisuje, pod tim hrvatskim nazivom.

Što se tiče broja 2, i tu su moguće različite primjedbe. Ponajprije, može li se reći: tabernakul = vojni šator u antičkom Rimu? Mislim da ne može. To se može reći za latinsku riječ *tabernaculum*, ali ne i za hrvatsku tabernakul jer se, osim ako bi tko dokazao drukčije, ta riječ u tom značenju u hrvatskome nikad nije upotrijebila. Spomenut ću samo da Kašić, koji je češće kroatizirao latinske riječi nego se to čini danas, *tabernaculum* nikad ne prevodi s tabernakul, a Belostenec pod *tabernaculum* ima primjer *tabernaculum militare*, što prevodi sa "taborski šator". Mi to, ako želimo biti bliže RHJ, možemo prevesti sa "vojnički šator", ali nikako sa "vojnički tabernakul" ili samo "tabernakul". Na ovoj riječi zadržao sam se nešto duže jer može služiti kao načelno pitanje.

U natuknici *škola* nalazimo izričaj "crna škola = svećenički srednjoškolski odgojni zavod; sjemenište". Takav naziv u rječniku suvremenoga hrvatskog jezika uvelike iznenađuje. Malo sam pretražio gdje se on sve nalazi. U Akademijinu Rječniku navodi se pod naslovom c) "škola u svezi s osobitim atributima" i na kraju se daje tumačenje: "Črna (crna) škola u Zagrebu isto što teologija." Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika (knj. 6, Novi Sad, 1976.) donosi naziv i definiciju: crna škola "teološka srednja škola, bogoslovija". Josip Matešić u svome Frazološkom rječniku naziv "crna škola" donosi pod Škola i tumači ga: "Teološka srednja škola, bogoslovija, škola za svećenički podmladak". Matešić jedini navodi potvrdu, i to iz Savremenika 1911. (Građa rječnika MH i MS). Iz primjera kako je tu naveden nije jasno na što se točno pojam odnosi.

Podloga na koju se taj naziv oslanja nije općenito poznata pa je dobro podsjetiti na to. U povijesti Zagreba zabilježeno je da je zagrebački biskup i ban Juraj Drašković 1578. u kuriji nekadašnjeg kanonika Franje Filipovića u Zagrebu osnovao prvo sjemenište. Kanonik Filipović, zarobljen od Turaka, prešao je na islamsku vjeru pa su zbog toga njegovu kuriju obojili crnom bojom te je stoga i to sjemenište prozvano "crna škola" (usp. I. Kampuš – I. Karaman, *Tisućljetni Zagreb*, Zagreb, 1975., str. 79.).

Danas funkciju ondašnjega sjemeništa u Zagrebu obavljaju tri različite ustanove: Nadbiskupsko dječjačko sjemenište, Nadbiskupska klasična gimnazija i Katolički bogoslovni fakultet. Ako nešto mora biti "crna škola", što je to od svega toga? I treba li uopće nešto biti? I treba li i druge škole obojiti kakvom bojom? I još nekoliko pitanja: Ako rječnik suvremenoga hrvatskog jezika donosi naziv "crna škola", koju to svrhu ima? Je li on i danas razumljiv i je li ga netko u posljednjih, recimo, pedesetak godina zaista i upotrijebio (u hrvatskome književnom jeziku, u stilski neobilježenu značenju)? I odakle ga RHJ preuzima: iz Rečnika srpskohrvatskoga književnog jezika ili iz Matešićeva Fra-

zeološkoga rječnika, ili možda ima vlastite izvore? Akademijin Rječnik bilježi da je naziv nastao u Zagrebu i da je poznat u Zagrebu (još uvijek?). Uzdižući ga na nacionalnu razinu, što čini RHJ, je li moguće ne dati mu, gdje mu podrijetlo nije poznato, sasvim druge konotacije?

RHJ želi, čini se, sačuvati tradicionalnu raspodjelu značenja između glagola *štovati* i *poštovati*: štovanje bi se iskazivalo prema Bogu i svecima, a poštovanje prema drugim stvarnostima. U “poštovati” je to sačuvano, a u “štovati” ima nesigurnosti. U definiciji za *štovati* kaže se: “održavati kult, klanjati se komu, slaviti”, i navode se primjeri: *štovati Krista, Božić, Stepinca*. No sasvim je nevjerojatno da će tko reći ili napisati “štovati Božić”. Za *štovati* bi se iz definicije u RHJ moglo sačuvati samo “održavati kult”, a bilo bi bolje: iskazivati štovanje.

Za *teolog* se nudi hrvatska prevedenica bogoslov, a pod *bogoslov* stoji samo bogoslovac. Za *bogoslovac* se pak daju značenja: 1. teolog; 2. student bogoslovije; bogoslov. Tako obišavši cijeli krug ne saznajemo što je teolog. Bogoslovcu je neopravdano dana prednost pred bogoslovom. *Bogoslov* bi danas trebao biti stručnjak u bogoslovlju (teologiji), a za studenta bi se moralo reći student bogoslovlja (teologije), kao što se kaže npr. pravnik i student prava. U razgovornom jeziku nije uvijek tako, ali bi u biranijem trebalo biti.

U zasebnim natuknicama razlikuje se značenje pridjeva *uskrсни* i *uskršnji*, a u natuknici *vazmeni* ta se dva oblika izjednačuju.

RHJ navodi različite primjere za *uzašašće*, no svi su pogrešni osim “Isusovo uzašašće” i “svetkovina Uzašašća”; za Mariju se upotrebljava riječ *uznesenje*.

U natuknici *vino* opisuje se misno vino: “bijelo vino bez umjetnih dodataka, koje se obredno pije na misi”. Da se postupilo promišljenije, moglo se reći samo “bijelo vino bez umjetnih dodataka” jer mnoge vrste takvih vina s etiketom “misno vino” prodaju se po trgovinama i sigurno je da se mnogo takvoga vina ne će “obredno piti na misi”. No ovdje valja imati na umu da se na misi s vinom događa nešto mnogo važnije nego da se samo “obredno pije”. Ali da se ne ulazi u teološku raspravu, dosta je reći “vino koje služi za misu”.

Iz natuknica *vjeroispovijed* i *vjeroispovijest* upućuje se na *vjera* 2, a u mnogim natuknicama, npr. *katolicizam, muhamedanstvo, sloboda...*, upotrijebljena je riječ *vjeroispovijest* (prednost bi trebalo dati *vjeroispovijedi*).

U natuknici *vjerovanje* br. 1 i 2 mogu se spojiti jer se i u jednom i u drugom govori o istim tekstovima (o obrascima vjerovanja).

U natuknici *začeće* pogrešno se tumači bezgrešno začeće: to nije dogma da je “Marija začela po Duhu Svetomu”, nego da je ona sama začeta bez istočnoga grijeha.

Mnogi će se upitati kako reći za blagdan: zapovijedani ili zapovjedni?, no odgovor u RHJ ne će naći. U njemu ima pridjev *zapovjedni*: zapovjedno dr-

žanje, -dni govor. Za blagdan je zasad uobičajenije “zapovijedani”, što možda i bolje izražava smisao.

U natuknici *zaređiti* nije dobro reći “potvrditi svetim sakramentom pristup u red”, nego “podijeliti sakrament reda”, a u primjerima pogriješan je izraz “zaređiti redovnika” (redovnik polaže zavjete, redovnikom se ne postaje po ređenju). I u natuknicama *posvećivati*, *posvetiti* ima više nedostataka. Nije dobro reći da posvećivati znači “zaređivati za svećenike ili visoku crkvenu dužnost”. Zaređivanje je vrlo precizan pojam, i teološki i pravni, i ne valja govoriti tako općenito i neodređeno. Za ređenje svećenika ne kaže se posvećivati, a posvećivati mladomisnike nema nikakva smisla jer oni su već zaređeni, “posvećeni”. A za crkvu i oltar radije se kaže obaviti posvetu (posvetiti u prvom redu znači “učiniti svetim” te da se izbjegne ta primisao, radije se upotrebljava opisni izraz).

Pod natuknicom *ženiti* značenje pod 2 je neobično: “obavljati bračni obred; vjenčavati: *ženiti mladence*”. To ponetko kaže, ali bi se u najmanju ruku moralo označiti kao regionalizam.

Pitanje naglasaka presloženo je da bih u nj ulazio. Samo ću usput spomenuti što mi je zapelo za oko (samo u riječima religijskog sadržaja):

a) Neki su naglasci barem neočekivani: *ekstáza*, *ekùměnskī*, *kàndela*, *Kandèlōra*, *krštěnik*, *krštěnica*, *Latèrān*, *libido*, *oràtōrij*, *paljěnica*, *prèbēnda*, *re-spònzōrij* ...

b) Za mnoge riječi u zagradi se donosi alternativni naglasak. Evo nekoliko primjera za koje mislim da je alternativni naglasak suvišan: *bōgoslōvni* (*bogòslōvni*), *bōgoslužni* (*bogòslužni*), *bōgoštōvni* (*bogòštōvni*), *bōgoštōvlje* (*bogòštōvlje*), *ēgzodus* (*egzòdus*)...

Danas u Hrvatskoj postoje rječnici hrvatskoga (književnog) jezika, rječnici pojedinih struka i rječnici stranih riječi. Neizbježno je pitanje, koje su sigurno postavili autori, ali i svatko tko na bilo koji način ocjenjuje RHJ, koji je odnos ovoga Rječnika prema ostalima, odnosno što ide, a što ne ide u opći rječnik hrvatskoga jezika. Preciznu je granicu zacijelo teško odrediti. I ovdje ću, barem u obliku pitanja, spomenuti neke riječi za koje mislim da ne bi išle u ovakav hrvatski rječnik: *agregat 3*, *aurora*, *dominus* (*Dominus*), *gens*, *letalitet*, *sakramentski*, *sakrosanktan*, *santonin*, *sapropel*, *templ* ...

U rječniku općega jezika teško je očekivati posve odgovarajuće stilske odrednice za pojmove koji pripadaju kojoj struci, u ovom slučaju religijski pojmovi. Mislim da ih je potrebno (kada je potrebno) navesti, kad se već ti pojmovi donose. Nešto npr. pripada razgovornom jeziku (*časna*...), nešto pogrđnom govoru (*pop*, *raspop*, *raspopiti*, *subotar*, *svrzimantija*, *unijati* ...).

Kad se mnogi propusti skupe na jedno mjesto, opasnost je da se previše naglasi negativna strana. Takav bih dojam htio izričito otkloniti. Općenit je dojam o RHJ dobar. Knjiga je lijepo opremljena i pregledna. Konceptija je također dobra, ali možda nedovoljno dosljedno provedena. Religijski sadržaji obuhvaćeni su vrlo iscrpno, mnogo iscrpnije nego bi trebalo. I u opisima ima više pojedinosti nego se očekuje: RHJ djelomice preuzima ulogu leksikona. Uz jednu natuknicu spomenuta je moguća ovisnost RHJ o Hrvatskom općem leksikonu, a to bi se moglo zaključiti i po mnogim drugim natuknicama: usp. npr. natuknice *agregat, apostol, ceremonijal, euharistija, hodža, inicijacija, katekizam, ordinacija, pasija, Pepelnica...* Letimičnim uspoređivanjem ipak se stječe dojam da je religijska tematika u Leksikonu u cjelini bolje obrađena.

Primjedaba u vezi s temom koju sam posebno razmotrio ima mnogo, a moglo bi ih biti još mnogo više. Nije moje da sudim o Rječniku u cjelini, ali pretpostavljam da je religijska tematika obrađena mnogo lošije od drugih. Razlozi su tomu višestruki. U prvom redu što je to područje općenito slabo poznato i što na hrvatskome nema odgovarajućih djela koja bi mogla pomoći u ovakvom poslu, a i ono što postoji nije uvijek dovoljno pouzdano. To ipak ne otklanja svu odgovornost za propuste. Autori su morali biti oprezniji i ne zalaziti nepotrebno na sklizak teren. Upravo je najviše netočnosti u suvišnim precizacijama.

Nadam se da će izrečene primjedbe biti shvaćene kao dobronamjerne, a bio bih jako zadovoljan ako bi ovaj rad potaknuo i druge struke na sličan korak.

PITANJA I ODGOVORI

O NEKIM ETNICIMA S VIŠE ISTOZNAČNICA

1. LITVANAC

Kazimir Tomšić iz Dubrovnika poslao nam je pismo u kojem kaže da su po njegovu mišljenju stanovnici Litve Litvanci, žene Litvanke, a pridjev litvanski pa mu smeta što u javnim glasilima, osobito u sportskim rubrikama i emisijama, čita i čuje samo Litavci, Litavke i pridjev litavski. Među ostalim piše: "Budući da to traje godinama, a ja, koliko mi je bilo dostupno, nikada nisam

čuo ni vidio da je netko to primijetio i o tome nešto rekao ili napisao..." i moli da mi kažemo koju riječ o tome.

Dok ovo pišem, bruji buka oko 5. izdanja Hrvatskoga pravopisa pa sam najprije pogledao što mi imamo u našem pravopisu i vidim da imamo: Litavac i litavski od Litva. Sad kad sam upozoren na nj, htio sam utvrditi koliko je to opravdano.

Pogledao sam u druge pravopise i našao da je prvi te pojmove unio D. Boranić u svoj pravopis 1921. godine i to u liku Litavac i litavski i tako je u svih deset izdanja. Tako imaju i Cipra-Guberina-Krstić u svome Hrvatskome pravopisu, stradalome